

Data wpływu/Received: 20.11.2019
Data przyjęcia do druku/Accepted for printing: 12.12.2019
Data publikacji/Published: 29.12.2019
Licencja/License: CC BY-SA 4.0

ZDZISŁAW KAZANOWSKI¹, **TETIANA MARTYNIUK²**

Kontakty z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej a gotowość młodzieży polskiej i ukraińskiej do integracji edukacyjnej

Contacts with Disabled Peers in Primary School and the Readiness of Polish and Ukrainian Youth for Educational Integration

¹ ORCID: 0000-0002-2860-9817, doktor habilitowany, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Instytut Pedagogiki, Zakład Socjopedagogiki Specjalnej, Polska

² ORCID: 0000-0002-9288-8179, doktor, Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy im. Łesi Ukrainki w Łucku, Wydział Edukacji Nauczycieli i Pracy Socjalnej, Katedra Pracy Socjalnej i Pedagogiki Szkolnictwa Wyższego, Ukraina

Streszczenie

Artykuł prezentuje wyniki badania gotowości młodzieży polskiej i ukraińskiej do integracji szkolnej z uczniami z niepełnosprawnością. W analizie wyników uwzględniono narodowość badanej młodzieży oraz jej doświadczenia w kontaktach z rówieśnikami z niepełnosprawnością w okresie edukacji wczesnoszkolnej. Wyniki badań pokazały, iż doświadczanie kontaktów z rówieśnikami z niepełnosprawnością w okresie wczesnej edukacji może być czynnikiem różnicującym dojrzałość badanych uczniów do uczestnictwa w integracyjnych formach kształcenia.

Słowa kluczowe: kształcenie integracyjne, gotowość do integracji szkolnej, integracja rówieśnicza

Abstract

The article presents the results of the analysis of the readiness of Polish and Ukrainian youth for school integration with their peers with disabilities. The analysis of the research results took into account the nationality of the surveyed youth and their experience in dealing with peers with disabilities during early childhood education. The research results show that experiencing contact with peers with disabilities during early education can be a factor differentiating the maturity of the surveyed students to participate in inclusive forms of education.

Keywords: integration education, readiness for school integration, peer integration

Wstęp

Z faktu przynależności do określonego narodu wynika posiadanie specyficznych doświadczeń dotyczących rzeczywistości. Wprawdzie mówiąc o korzeniach kultury europejskiej, wskazuje się najczęściej na kulturę antyczną i chrześcijaństwo (Chodkowska, 1994), to jednak jak stwierdza Skrzypczak (2010, s. 203), „w swoim dotychczasowym przebiegu, integracja europejska dokonywała się w głównej mierze w sferze ekonomicznej, przy czym stosunkowo niewielką uwagę poświęcano kwestiom kultury”, co zdaniem autorki nie doprowadziło do „powstania swego rodzaju wspólnoty kulturowej”, można więc przyjąć, iż między narodami europejskimi wystąpią różnice w zakresie identyfikacji i tożsamości kulturowej, a te będą oddziaływały na postawy wobec przemian społecznych.

Jedną z istotnych zmian, które pojawiły się w funkcjonowaniu instytucji edukacji większości krajów, jest rozwój integracyjnych form kształcenia. Wzrost zainteresowania tą formą nauczania należy wiązać z rozwojem społecznego modelu niepełnosprawności, który w dążeniu do osiągnięcia maksymalnego zintegrowania osób z niepełnosprawnością ze społeczeństwem eksponuje konieczność wprowadzenia szeregu zmian w ich otoczeniu.

Jak zauważa Mądrzycki (Wałęcka-Matyja, 2013, s. 33–34), „rozpatrując wpływ czynników związanych z kulturą na relacje z osobami niepełnosprawnymi, zakłada się, iż każdy człowiek przynależy do określonego narodu, klasy lub warstwy społecznej. Każda z tych społeczności posiada swoją kulturę, w której skład wchodzi pewnego rodzaju twierdzenia dotyczące rzeczywistości – naukowo sprawdzone lub wierzenia i mity – oraz ideologie, normy społeczne, style zachowania, wzory osobowe itp.”. Wszystkie te elementy kultury wpływają na postawy.

W związku z tym, iż pojęcia niepełnosprawności i integracji są konstruowane społecznie, należy je postrzegać jako zależne od konkretnych kontekstów kulturowych. Należy więc również uwzględniać to, iż różnice kulturowe w rozumieniu niepełnosprawności mogą prowadzić do zróżnicowania zarówno koncepcji, jak i praktyk włączania osób z niepełnosprawnością do uczestnictwa w życiu społecznym (por. Elshabrawy, Hassanein, 2015).

Założenia badań

Przedmiotem badań prezentowanych w tym opracowaniu jest gotowość do integracji szkolnej, czyli nabyty stan dojrzałości ucznia do funkcjonowania w integracyjnych formach kształcenia (Kazanowski, 2018b, s. 232).

Celem badań było ujawnienie różnic w gotowości do integracji szkolnej młodzieży polskiej i ukraińskiej związanych z wcześniejszymi kontaktami z uczniami z niepełnosprawnością w szkole podstawowej. Problem badań sformułowano w postaci pytania: Jakie różnice w zakresie gotowości do integracji

szkolnej występują w związku z wcześniejszymi kontaktami z rówieśnikami z niepełnosprawnością w szkole podstawowej u młodzieży polskiej i ukraińskiej? W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego oraz technikę ankiety. W konstrukcji kwestionariusza ankiety wykorzystano *Skalę Gotowości do Integracji Szkolnej z Rówieśnikami z Niepełnosprawnością* (Kazanowski, 2018a, 2018b). Grupa badana obejmowała 339 osób i składała się ze 170 uczniów z Polski (108 kobiet i 62 mężczyzn) i 169 uczniów z Ukrainy (91 kobiet i 78 mężczyzn). W badaniach uczestniczyła młodzież w wieku 15–17 lat. Średnia wieku młodzieży polskiej i ukraińskiej była zbliżona i wynosiła odpowiednio 15,76 roku (w przypadku młodzieży polskiej) i 15,69 roku (w grupie młodzieży ukraińskiej).

Wyniki badań

W analizie wyników uwzględniono narodowość badanej młodzieży oraz jej doświadczenia w kontaktach z rówieśnikami z niepełnosprawnością w okresie edukacji wczesnoszkolnej.

Tabela 1. Gotowość do integracji szkolnej młodzieży, która miała kontakty z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej

Czynnik	Młodzież polska		Młodzież ukraińska		Z	p
	M _p	SD _p	M _u	SD _u		
I	4,33	0,41	4,35	0,51	-0,567	0,571
II	3,31	0,63	3,35	0,48	0,488	0,626
III	3,90	0,61	3,88	0,69	0,219	0,827
IV	3,65	0,65	3,81	0,73	-1,168	0,243

Oznaczenia w tabeli: I – gotowość do funkcjonowania we wspólnej przestrzeni środowiska szkolnego z uczniem z niepełnosprawnością; II – gotowość do tolerancji dla odmienności ucznia z niepełnosprawnością; III – gotowość do udzielania wsparcia uczniowi z niepełnosprawnością; IV – gotowość do uznania użyteczności zadaniowej ucznia z niepełnosprawnością.

Źródło: opracowanie własne.

Analizując gotowość do integracji szkolnej z niepełnosprawnymi rówieśnikami badanej młodzieży, która miała kontakty z takimi uczniami we wczesnym okresie uczęszczania do szkoły, stwierdzić można, iż obie badane grupy nie różnią się istotnie statystycznie między sobą. Zarówno młodzież polska, jak i ukraińska deklaruje podobne natężenie gotowości do funkcjonowania we wspólnej przestrzeni edukacyjnej z uczniami z niepełnosprawnością (czynnik I), gotowości do tolerowania ich odmienności (czynnik II), udzielania im wsparcia (czynnik III) oraz uznania ich użyteczności zadaniowej (czynnik IV). Obie grupy „narodowe” składające się z młodzieży, która doświadczyła „spotkania” z niepełnosprawnym uczniem w analizowanym okresie, reprezentują zbliżoną intensywność gotowości do włączenia się w działania wspierające integrację edukacyjną i uznania jej za naturalną i wartościową formę kształcenia.

Najsilniej w obu grupach deklarowana jest gotowość do funkcjonowania we wspólnej przestrzeni edukacyjnej z uczniami z niepełnosprawnością ($M_u = 4,35$; $M_p = 4,33$), natomiast najsłabiej – gotowości do tolerowania ich odmienności ($M_u = 3,35$; $M_p = 3,31$).

Tabela 2. Gotowość do integracji szkolnej młodzieży, która nie miała kontaktów z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej

Czynnik	Młodzież polska		Młodzież ukraińska		t	p
	M_p	SD_p	M_u	SD_u		
I	4,03	0,65	4,41	0,39	-5,641	0,000
II	2,91	0,49	3,41	0,56	-7,102	0,000
III	3,60	0,60	3,80	0,62	-2,451	0,015
IV	3,26	0,62	3,74	0,60	-5,997	0,000

Źródło: opracowanie własne.

Uczniowie z Ukrainy, którzy nie mieli kontaktów z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej, deklarują wyższą gotowość do integracji szkolnej z takimi osobami niż uczniowie z Polski. Różnice między badaną młodzieżą są istotne statystycznie w odniesieniu do wszystkich czynników. Młodzież ukraińska i młodzież polska nie różniły się natomiast, biorąc pod uwagę uporządkowanie czynników ze względu na intensywność deklarowanej gotowości. Najsilniej w obu grupach deklarowana jest gotowość do funkcjonowania we wspólnej przestrzeni edukacyjnej z uczniami z niepełnosprawnością ($M_u = 4,41$; $M_p = 4,03$), natomiast najsłabiej – gotowość do tolerowania ich odmienności ($M_u = 3,41$; $M_p = 2,91$).

Tabela 3. Gotowość do integracji szkolnej młodzieży polskiej a kontakty z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej

Czynnik	Młodzież polska, która nie miała kontaktów z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej		Młodzież polska, która miała kontakty z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej		t	p
	M	SD	M	SD		
I	4,03	0,65	4,33	0,41	-3,392	0,001
II	2,91	0,49	3,31	0,63	-4,682	0,000
III	3,60	0,60	3,90	0,61	-3,173	0,002
IV	3,26	0,62	3,65	0,65	-3,981	0,000

Źródło: opracowanie własne.

Młodzież polska, która miała kontakty z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej, deklaruje wyższą gotowość do integracji w szkole z takimi uczniami w porównaniu z młodzieżą, która nie miała takich kontaktów. Różnice osiągnęły poziom istotny statystycznie we wszystkich badanych wymiarach.

Tabela 4. Gotowość do integracji szkolnej młodzieży ukraińskiej a kontakty z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej

Czynnik	Młodzież ukraińska, która nie miała kontaktów z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej		Młodzież ukraińska, która miała kontakty z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej		Z	p
	M	SD	M	SD		
I	4,41	0,39	4,35	0,51	0,368	0,713
II	3,41	0,56	3,35	0,48	0,505	0,614
III	3,80	0,62	3,88	0,69	-0,528	0,597
IV	3,74	0,60	3,81	0,73	-0,792	0,429

Źródło: opracowanie własne.

Natomiast młodzież ukraińska, która miała kontakty z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej, nie różniła się istotnie ze względu na deklarowaną gotowość do integracji szkolnej od młodzieży, która nie miała takich kontaktów. Wyższy poziom w zakresie gotowości do funkcjonowania we wspólnej przestrzeni środowiska szkolnego z uczniem z niepełnosprawnością i gotowości do tolerancji dla odmienności ucznia z niepełnosprawnością deklaruje młodzież ukraińska, która nie miała kontaktów z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej, podczas gdy młodzież, która miała takie kontakty, uzyskała wyższy wynik w dwóch pozostałych obszarach, tzn. gotowości do udzielania wsparcia uczniowi z niepełnosprawnością i gotowości do uznania jego użyteczności zadaniowej.

Podsumowanie

Doświadczenie kontaktu z niepełnosprawnymi rówieśnikami w roli uczniów może stanowić znaczący czynnik pozytywnej zmiany w obszarze gotowości do integracji szkolnej z takimi osobami. Analiza porównawcza gotowości integracyjnej badanych, którzy uczęszczali i nie uczęszczali z niepełnosprawnymi rówieśnikami do tej samej szkoły podstawowej, ujawniła, iż jest to zmienna istotnie różnicująca gotowość integracyjną badanej młodzieży z Polski. W grupie młodzieży z Ukrainy czynnik ten nie różnicował wyników badania. W wynikach uzyskanych przez badaną młodzież z Ukrainy zwraca natomiast uwagę wysokie natężenie gotowości integracyjnej uczniów, którzy nie mieli kontaktów z niepełnosprawnymi rówieśnikami w szkole podstawowej.

Ze względu na ujawnione w badaniach różnice między grupami narodowymi uzasadnione wydaje się uwzględnianie narodowości badanych jako istotnej zmiennej demograficznej. Natomiast rozpoznane podobieństwa zachęcają do poszukiwania uwarunkowań gotowości integracyjnej, które mogą okazać się uniwersalne dla obu systemów edukacyjnych.

Literatura

- Chodkowska, M. (1994). Kulturowe uwarunkowania postaw wobec inwalidztwa oraz osób niepełnosprawnych: ciągłość i możliwości zmiany. W: M. Chodkowska (red.), *Człowiek niepełnosprawny: problemy autorealizacji i społecznego funkcjonowania. Charakteria dla Profesor Zofii Sękowskiej* (s. 111–126). Lublin: Wyd. UMCS.
- Elshabrawy, E., Hassanein, A. (2015). Inclusion, Disability and Culture. *Studies in Inclusive Education*, 28.
- Husak, P., Bielkina-Kowalczyk, H. (2014). Inkluzja jako forma nauczania dzieci o szczególnych potrzebach edukacyjnych. *Studia i Prace Pedagogiczne*, 1, 143–150.
- Kazanowski, Z. (2018b). Demograficzne uwarunkowania gotowości młodzieży do integracji szkolnej z rówieśnikami z niepełnosprawnością. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 23(1), 231–236.
- Kazanowski, Z. (2018a). Skala gotowości młodzieży do integracji szkolnej z rówieśnikami z niepełnosprawnością – propozycja narzędzia. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 23(1), 225–230.
- Skrzypczak, K. (2010). Jaka tożsamość kulturowa dla dzisiejszej Europy? *Refleksje. Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM*, 1, 203–218.
- Tkaczko, O. (2017). *Edukacja inkluzyjna w Polsce – pytania i odpowiedzi. Nasz Wybór*. Pobrane z: <http://pl.naszwybir.pl/edukacja-inkluzyjna-polsce-pytania-odpowiedzi/> (17.11. 2018).
- Wałęcka-Matyja, K. (2013). Psychologiczne i społeczno-kulturowe determinanty postaw wobec osób niepełnosprawnych i ich rodzin. W: E. Zasepa (red.), *Doświadczenie choroby i niepełnosprawności* (s. 24–38). Warszawa: Wyd. APS.